

E. İbrahimov

Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Nesimi Dilbilimi Enstitüsü
Bakü, Azerbeycan (e-posta: elchinibrahimov85@mail.ru)

Türk Dünyasında Ortak Dil Sorunu

Özet

Türk dilli halklar arasında ortak iletişim dilinin oluşturulması günümüzün en büyük sorunlarından biridir. Küreselleşen dünyada politik, ekonomik, medeni ilişkileri en üst düzeyde kurmak için Türk dilli halkların ortak bir konuşma (iletişim) diline ihtiyacı vardır. Bugüne kadar Türkçe metinlerde Türkler Göktürk, Uygur, Mani, Brahmi, Arap, Grek, İbrani, Kiril, Lâtin alfabelerini kullanmışlardır. Belki bu açıdan yeni cumhuriyetler, alfabe değiştirme pratiğine yatkın olabilirlerdi. Üstelik bir asır içerisinde üç alfabe kullanmışlardı. Zamanında Altay Dağları'ndan Tuna Nehri'ne kadar büyük bir coğrafyada yaşayan, bugün Orhun anıtlarının dili gibi kabul ettiğimiz tek bir edebi dil, ortak konuşma dilimiz olmuştur. Bu, bize Türk dillerinden birini ortak konuşma (iletişim) dili olarak kullanmamıza olanak sağlıyor. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti'nin konuştuğu Türk dilini günümüzde tüm Türk Dünyası için ortak iletişim dili olarak kullanmak mümkündür ve gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Türk halkları, ortak iletişim, Türk soylu, ortak Türkçe, alfabe, Türk dili

E. İbrahimov

Dr., Azerbaijan National Academy of Sciences, Institute of Linguistics, Baku, Azerbaijan
(e-mail: elchinibrahimov85@mail.ru)

Common Language Problem in the Turkic World

Summary

The establishment of a common communication language among peoples of Turkish speaking countries is one of the biggest problems today. In order to establish political, economic and civil relations at the highest level in a globalizing world, Turkish speaking peoples need a common language for communication. Until today, in Turkish texts, Turks have used Gokturk, Uygur, Mani, Brahmi, Arap, Grek, Hebrew, Cyrillic and Latin alphabet. Perhaps, in this respect, new republics would have been prone to practice alphabet replacement. Moreover, they used three different alphabets in a century. The only literary language that we have accepted as the language of Orhun monuments today, living in a great geography from the Altai Mountains to the Danube River, was our common speaking language. This fact allows us to use one of the Turkish languages as a common language. Therefore, it is highly possible and necessary to use the Turkish language spoken today in the Republic of Turkey as a common language in all Turkic speaking world.

Key words: Turkish people, shared communication, of Turkish origin, common Turkish alphabet, Turkish language

Giriş

Türkçe tarihi çok eskilere dayanan bir ulusun milli değerlerini bünyesinde birleştiren bir dildir. Tarihte aynı dilde konuşan Türk kabileleri ve toplulukları tarih geliştikçe büyük alana yayıldıkları için daha sonraki dönemlerde aynı dili konuşan topluluklar farklı ağızlarda konuşmalara başladılar. Zaman geçtikçe bu kabileler ve topluluklar geniş arazilerde birer birer devlet oldular, özellikle bu etkiler aynı dili konuşan toplulukların farklı lehçelerde konuşmasına neden oldu. Daha sonraki dönemlerde Türkler ortak konuşma diliyle ilgili olarak bir kaç defa girişimde bulunsalar da olumlu sonuçlar elde edilmemiştir. Bu girişimlerin yapıldığı dönemlerdeki sorunlar bir kaç nedene bağlı olsa da bu sorunların halledilmesi için bugün tüm imkanlar mevcuttur.

Orta Asya'nın yerli halkı olan Türklerin en eski yazısı konusunda henüz yeterince bilgi yoktur. Türkler tarih içinde değişken bir yaşam sürmüşlerdir. Yer değiştirmiş, din değiştirmiş ve yazı değiştirmişlerdir. Değişik on kadar alfabe kullanmışlardır [1, s. 2].

Bilinen en eski Türk yazısı konusunda henüz yeterince bilgi yoktur. Bilinen en eski Türk yazılı belgeleri, ikinci Köktürk hanedanı döneminden, VII. ve VIII. yüzyıllardan kalmadır [2, s. 1].

Bunların en eskisi, 688-692 yılları arasında yazıldığı sanılan, Doğu Gobi yöresindeki Çoyren yazıtıdır. Bu tarihlerden elli yıl kadar sonra, 732 ve 733 yıllarında, tanınmış Orhun anıtları dikilmiştir [3, s. 278-279].

Ayrıca Türkçenin en eski örneklerini VII. yüzyıl ortalarından başlayarak Yenisey ve Talas bölgelerinde dikilmiş taş anıtlar üzerinde, mezar taşları üzerinde ve başkaca yazıtlarda da buluyoruz. Bu dile Köktürkçe, bu en eski Türk yazısına da Köktürk yazısı diyoruz [4, s. 16].

Tarihin ilk dönemlerinde aynı dilde konuşan Türk kabileleri ve toplulukları tarih geliştikçe büyük alana yayıldıkları için daha sonraki dönemlerde aynı dili konuşan topluluklar farklı ağızlarda konuşmalara başladılar. Zaman geçtikçe bu kabileler ve topluluklar geniş arazilerde birer birer devlet oldular, özellikle bu etkiler aynı dili konuşan toplulukların farklı lehçelerde konuşmasına neden oldu.

Büyük Türkolog N. A. Baskakov şöyle diyor: “Türki (Türkçe) Kaşgar’dan İstanbul’a kadarki bir coğrafyada (bu coğrafya Çin Seddi’nden Tuna Nehri’ne kadar) kullanılan ve anlaşılabilir edebi dil olmuştur” [5, s. 28].

Bütün Türk Dünyasının “dilde, fikirde, işte birliği”nin sağlanması düşüncesini dile getiren ünlü Türkolog Gaspıralı İsmail Bey’in büyük ülküsünün gerçekleştirilmesi için siyasî, kültürel ve teknolojik şartlar bugün en üst düzeydedir.

Bu makalemizde ortak yazı dilinden çok, Türk halkları arasında ortak bir iletişim dili oluşturulmasında alfabe sorunları ve çözümleri üzerinde durmak ve ortak iletişim dilinin oluşturulması konularıyla bağlı kendi düşüncelerimizi ileri sürmek istiyoruz. Tarihten de bilindiği gibi Türkler birçok çeşitli alfabeler kullanmışlar (Göktür, Mani, Soğut, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani, İbrani, Grek, Arap, Kiril). Dünya çapındaki yaygınlığı, diplomasi dili, uygarlık dili, geçer bölge dili, resmî dil, ulusal dil ve yazı dili olmasıyla ölçülür. Bu ölçütlerin yaygınlığı, eskiliği ve geçerliliği bir dilin diğer diller arasındaki yerini, konumunu, işlevselliğini ve değerini belirler. Türkçe çok eski tarihlerden beri yukarıda sayılan bütün özelliklere sahip bir dil olarak gelişmiştir. Türkçenin sahip olduğu bu özelliklerin tümüne birden sahip olan dillerin sayısı oldukça azdır. Dolayısıyla Türkçe dünya çapında prestijli, yaygın ve işlevselliği yüksek bir dildir [6, s. 11].

Türkler için ortak konuşma dilinin kullanılmasını gerçekleştiren ve sağlayan esas neden ortak alfabe ve genel imla kurallarıdır. Bu ilk bakışta basit olsa da bunun bugün basit olmadığını savunanlar sadece tarihe baktıklarında bunu rahatlıkla görebilirler. Geçmişte birbirlerini anlamak şimdikinden daha kolay olmuştur. Hatta Rus İmparatorluğu'nun Türkler arasındaki medeni konuşma ve anlaşmasını belirli şekilde ve planlı, bilerek bozmaya çalışmış veya gerçekleşmesine karşı çıkmıştır. XIX. yüzyılda bu durum şimdikinden daha kolay ve mümkündü. Zamanında, aslında en az bin yıllık bir sürede Türk lehçelerinin yakınlıkları Türklerin birbirini okuyup anlayabilmesini sağlayan nedenlerin en önemlisi ortak alfabe ve aynı imla kurallarının uygulanması olmuştur. Malum olduğu gibi, bir zamanlar (yani bin yıllık süreçte) Doğu, Batı ve Volga Nehri kenarındaki Türkler, İslamiyet'i kabul eden Türkler Arap alfabesini ve onun imla prensiplerini kullanmışlardı. Onun için A.Yesevi de, Y.Emre de, M.Fuzili de bütün Türk-İslam coğrafyasında rahatlıkla okunmuştur.

Hatta daha sonralar, yani Türkçelerin arasında büyük farklılıkların olduğu zamanlarda (XIX. asrın ikinci yarısı ve XX. asrın başları) İstanbul'da yazan Namık Kemal, Şamahı'da yazan Mirze Alekber Sabir, Kazan'da yazan Tukay hem Anadolu'da hem Bakü'de, hem Kazan'da, hem de Taşkent'te bile rahatlıkla okunuyordu [7, s. 208].

Keza Bahçesaray'da çıkan "Tercüman" gazetesi, Tiflis'te çıkan "Molla Nasrettin" dergisi ve Volga Nehri'nde, Türkistan'da, Kafkaslarda, Anadolu'da, Kırım'da ve başka Türk coğrafyalarında elden ele gezmiştir. Büyük Azerbaycan edibi, "Molla Nasrettin" dergisinin kurucusu Celil Mametkuluzade şöyle diyor: "Bizim dilcilerimiz edebi, akademik dil arayışında oldukları zamanlarda bile "Molla Nasrettin" dergisi açık ve basit

Türkçesiyle kısa zamanda herkes tarafında beğenilen ve okunan bir dergi olmakla kalmadı; Kür, Araz nehirlerini de geçerek Hazar ve Karadeniz'i de vurup Türkiye'ye ve Türkistan'a oradan da uçarak Kafkas dağlarını aşarak Kırım'a ve diğer Türk ülkelerine geçti..."

Hatta önemli ve özel bir husus var ki onu özellikle belirtmek isterim. 7 Nisan 1906 tarihinde ilk sayısı çıkan derginin editörü bakın, bizi düşündüren sorunlar karşısında ne yazmıştır: "Birlikte Kafkas Türkleri için genelde bir dil konusunda anlaşmağa varamamışlardır. Peki Osmanlı Türkleri, peki Kırım ve Kazan Tatarları, peki Türkistan Türkleri ve Özbekistan, peki İran'da yaşayan Azeriler? Biz evvel ve sonda ilelebet Türkler için edebi dile ve imlaya, alfabeğe çok büyük gerek vardır. Tüm varlığımızla inanıyoruz ortak bir alfabe esasında *ortak bir konuşma dili* vücuda geleceğini itiraf ediyoruz". [8, s. 209].

Burada dikkat edilmesi gereken esas konu Azerbaycan aydınının hele 1906 senesinde Türkler için ortak bir konuşma dilinin var olacağına inanmış olmasıdır. Şimdi ise en önemli konuyu belirtmek isterim, tarihten de bilindiği üzere Sovyet İmparatorluğu'nun en zalim olduğu bir dönemde onun zulmü altında sıkılan ve ezilen Türk edibinin böyle umutla, inançla söylediği sözü bugün biz, bağımsız Türk devletlerinin aydınları tartışıyoruz, hatta bazılarımız buna inanmamakta, bazılarımız ise buna karşıyız.

Türklerin Arap alfabesini uzun süre kullanması (yedi asra yakın) Arap alfabesiyle yazılan eski Türk dillerinde ortak kelimelerin herkes tarafından aynı şekilde yazılmasına neden olmuştur. Ancak Türklerin Arap alfabesini uzun süre kullanması da onların bir dil etrafında birleşmesini sağlayamamıştır. Herkes Arap alfabesini kendi dil kurallarına uyarlayarak almıştır.

Yazılı metinleri olan Türk dilleri bu yolu tutup gitmişlerdir. Ortak alfabe dairesinin dışında kalan Türk dilleri arasındaki farklar zaman zaman sert şekilde artmıştır. Örneğin yazı dili olmayan ancak halk dili olan Sibirya Türklerinin bugün kullandıkları Türk dillerinde büyük oranda birbirini anlamayacak derecede farklılıkların olmasında, şüphesiz ki bunun etkisi var. Kısacası biz bugün aynı tarihi tecrübeyi tekrarlamalıyız. Bununla iki şeyi elde etmiş oluruz:

1. Ortak alfabeyle (elbette bugün bu genel alfabe latin alfabesi esasında olmalıdır) ortak konuşma (iletişim) dili fikrini gerçekleştirmeyi kolaylaştırmak.
2. Türk dillerinin birbirine yaklaşması için olanak yaratmış olmak.

E. İbrahimov. Türk Dünyasında Ortak Dil Sorunu.

Ortak iletişim dilinin oluşturulması bütün Türk halkları ve toplulukları için anlaşılabilir oldukları tek bir dil aracılığıyla sağlanabilir [9, s. 358].

Araştırma amaçlı yazmış olduğumuz bu makalemizde verdiğimiz örneklerdeki gibi farklı kodla gösterilmiş olan aynı karakterlerin bütün metin örgüsü içinde var olduğunu düşündüğümüzde, Türk lehçeleriyle yazılmış metinlerin işaretlerin arkasına gizlenmesiyle Türkler arasında anlaşma birkaç adım daha zorlaşmış olacaktır. Türkmenistan ve Özbekistan da günün birinde bu farklı kod tercihinin birlikten çok ayrılığa sebep olacağını anlayıp gerekli düzeltmeyi yapacaklardır. Nitekim Türkmenistan, bu anlamda daha önce 34 harfli ortak Türk alfabesinin dışında kabul ettiği bazı karakterleri sonradan düzeltmiştir. Azerbaycan, Türkmen ve Özbeklerin dışında şu ana kadar Gagavuzlar, Karakalpaklar, Kırım ve Kazan Tatarları da Lâtin alfabesine geçme kararı almışlardır. Ancak 2002 yılında Duma'nın aldığı kararı meclis de onayıyla kanun hâline getirince Kazan Tatarlarının alfabe değiştirme girişimi engellenmiştir. Çıkarılan kanuna göre, Rusya Federasyonu içindeki bütün halklar ana dillerini yazarken Kiril esaslı kendi alfabelerini kullanmak zorundadırlar.

Dil ve alfabe konusunda ortak bir noktada buluşmamızı sağlamak amacıyla ilişkiler her alanda geliştirilmelidir. Daha önce bilimsel toplantılarda ortaya çıkan görüş birliğine paralel şekilde 34 harfli ortak Türk alfabesinin kullanımı gibi kararlar hayata geçirilmelidir. Bu hususta Türkiye de dahil olmakla Türk dilli ülkelerin kendi alfabelerini koruma dirençleri gözlenmektedir. Bu konuda örnek bir davranış sergileyebiliriz, alfabemizde esasen ihtiyaç bulunan iki harfin eklenmesini yeniden düşünebiliriz.

Azerbaycanlıların ve Türkmenlerin alfabe değişikliğini hızlıca benimseyip hayata geçirmelerinde uzun yıllardır Lâtin alfabesi kullanan Türkiye Türklerinin Oğuz soyundan gelmeleri etkili olmuş olabilir. Bu açıdan Latin'e geçmekte istekli olan Kazaklara Lâtin alfabesinin kabulü konusunda her türlü desteğin sağlanması gerekir. Çünkü onlar Lâtin'e geçtiklerinde yine Kıpçak soyundan gelen Kırgızların Lâtin alfabesine geçişi daha erken ve kolay olacaktır. Öte yandan Kazaklar Lâtin alfabesine tam olarak geçerse, Kiril alfabesi kullanan tek Türk cumhuriyeti olarak Kırgızistan kalacak, bu durum da onları Lâtin'e geçmeye teşvik edecektir. Kazakistan, Türkiye Türklerinin kullandığı 29 harfe ilâveten yeni kabul edeceği alfabeyle 34 harfli ortak Türk alfabesinden "Ä ä", "Ñ ñ", "Q q", "X x", "W w" harflerini ekleyebilir. Rusça kelimelerde "V v", Türkçe kelimelerde ise "W w" harfini kullanabilirler. Kiril'den Lâtin'e geçişte siyasî iradeyi yönlendirenler; dilbilimcilerin görüşlerine itibar etmeli, karar

verirken kendilerine sunulan raporlardaki bilimsel ölçütleri mutlaka göz önünde bulundurmaldılar.

Türk halkları arasında ortak konuşma dilinin oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken birçok başka husus da vardır, onları da özellikle belirtmek isterim. 1940 yılında kullanılmaya başlanan Kiril alfabeleri her cumhuriyet için ayrı ayrı karakterler göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Bu, Rusların özel tercihinin dayanyordu. Paralel karakterler kullanılmış olsaydı; o zaman Türk boyları değişik lehçelerde yazılmış metinleri, en azından ortak öğeler söz konusu olduğunda, çok kolay anlayabilirlerdi. Ancak alfabe görüntüsündeki karışıklık, şuuraltındaki hızlı çağrışıma engel oluyordu. Kiril alfabesi, ayrıca Türkçe için gerekli olmayan “E e”, “Ë ë”, “Я я”, “Ю ю” (“Ye ye”, “Yo yo”, “Ya ya”, “Yu yu”) gibi ikili karakteri gösteren harflere sahipti. Bu şekilde yapılan tercihler, aynı milletin evlatlarını birbirinden uzaklaştırmayı amaçlayan özel bir tasarımın ürünü ve planlanmış bir politikanın devamı ve uygulamasıydı.

Bugün Türkiye tüm Türk coğrafyasında medeni, ekonomik, eğitim alanlarıyla ilgili çok üst düzeyde ilişkiler kurmuştur. Demek ki, Türkiye Türkçesi bu coğrafyaya artık yol açmıştır. Bugün Türkiye-Türkmenistan, Türkiye-Kazakistan, Türkiye-Tataristan, Türkiye-Azerbaycan Türkçeleri arasında bu veya başka derecede iletişim sağlanmıştır [7, s. 208].

Çünkü Türkiye Cumhuriyeti bugün Türkçe konuşan ülkelerle medeni, ekonomik, eğitim alanlarıyla ilgili çok üst düzeyde ilişkiler kurmuştur. Demek ki, Türkiye Türkçesi Türk coğrafyasının artık önünü açmıştır. Bugün Türkiye Türkçesi Türk dilleri arasında ortak konuşma dili için aracılık yapmalıdır veya yapabilir. Fakat Türkçenin kendi içinde küçük sorunları da vardır. Eğer Türkçe bugün gerçekten de Türk dilli halklar arasında ortak iletişim dili olma sorumluluğunu yüklenmek istiyorsa küçük sorunları gidermeye çalışmalıdır. Türkçe bugün ortak dil olma sorumluluğunu kaldıramaz düşüncesinde olan bazı dilciler Türk dilli halklar arasında ortak iletişim diline de bir hayal gibi bakıyorlar.

Fakat ortada somut delil olan bir tek şey var ki, o da Türkçenin günden güne artan değeri, gücü ve artık dünya dilleri ile kıyaslanabilecek seviyeye ulaşması ve dünya dili olmasıdır. Hatta bu benzetme bile Türkçe için hoş değil, çünkü Türkçe var olduğunda bugün dünyada kullanılan dünya dili adını verdiğimiz bir çok dil mevcut değildi.

Bugün küreselleşen dünyada politik, ekonomik, medeni ilişkileri en üst düzeyde kurmak için Türk dilli halkların ortak bir konuşma (iletişim) diline ihtiyacı vardır. Bunu tarihte tecrübe ettik. Zamanında Altay Dağları’ndan Tuna Nehri’ne kadar büyük coğrafyada yaşayan, bugün Orhun

anıtlarının dili gibi kabul ettiğimiz tek edebi dili, ortak konuşma dilimiz olmuştur. Bu anlaşma bize olanak sağlıyor ki bugün de Türk dillerinden birini ortak konuşma (iletişim) dili olarak kullanabiliriz. Bunun için Türkiye Cumhuriyetinin konuştuğu Türk dilini günümüzde tüm Türk Dünyasının ortak iletişim dili olarak kullanmak mümkündür ve gereklidir.

Sonuç

Yazmış olduğumuz makalemizin bu kısmında Türk halkları arasında ortak konuşma dili için alfabe meselesinin bugünkü bazı sorunlarından bahs ettik ve çözümüyle ilgili önerilerimizi vermeye çalıştık.

Sonuç olarak, ortak iletişim dili oluşturmak için bugün alfabeye ilgili neler yapılmalıdır, hangi önlemler alınmalıdır kısaca bunları belirtmek istiyorum:

1. Öncelikle yapılması gereken ilk ve önemli iş bütün Türk soylu halkların ortak bir alfabe kabul etmesidir. Bilgisayar ve iletişim teknolojileri Latin alfabesine dayalı olarak geliştiğine göre bütün Türk dilli halkların en kısa zamanda ortak bir Latin alfabesine geçişi sağlanmalıdır. Bu ortak latin alfabesinde Türk lehçelerindeki ortak sesler için ortak harfler kullanılmalıdır. Bu alfabe mümkün olduğu kadar pratik ve kolay olmalı, aynı zamanda bu alfabenin bütün Türk halklarına öğretilmesi ve alfabenin kullanılması için dilcilerin üzerine önemli görevler düşmektedir. Bu alfabede bütün Türk dilli cumhuriyet ve topluluklar için gerekli olan ortak işaretler belirtilmelidir [9, s. 1].

2. Yeni oluşturulacak alfabenin siyasi dairelerde büyük oranda kullanılması açısından gerekliliği göz önünde tutularak konunun Türk dilli devletlerin hükümetleri düzeyinde ortaya atılması net sonuçların elde edilmesine olanak sağlamış olacaktır. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyetinin bugün kullandığı Türkçenin Türk dilli halklar arasında ortak iletişim dili olması konusu özellikle belirtilmelidir.

3. Türk dilli halkları birbirinin edebi eserlerini, ortak edebiyatının kaynak eserlerini, destanlarını, masallarını, ninnilerini, atasözlerini okumalı, eğitimin ilk aşamasından son aşamasına kadar özgün şekilleriyle birlikte okutulmalıdır. Okul kitaplarında her Türk lehçesinden parçalar özgün şekilleriyle ve o lehçeye aktarılmış şekilleriyle yer almalıdır. Bu edebi eserlerin bütün Türk dünyasının ortak ürünleri olduğu bilinci yaygınlaştırılmalıdır.

4. Ortak iletişim dili üzerine araştırmalar, çalışmalar yapmak üzere Türk Cumhuriyetlerindeki dil enstitülerinin, dil kurumlarının desteğiyle uluslararası araştırma enstitüsü kurulmalıdır. Bu enstitüde öncelikli olarak

Türk Dünyası ortak iletişim dilinin oluşturulması için gerekli olan; alfabe, imla kuralları, söz varlığı, terimleri üzerine çalışmalar yürütülmelidir.

5. Türk dilli halkların şair ve yazarlarının eserleri diğer lehçelerde de yayımlanmalıdır. Bu eserler ortak Türk alfabesiyle yayımlanmalı, sayfanın bir tarafında özgün metin karşısında ise aktarması bulunmalıdır [10, s. 1124].

6. Türk halkları arasında ortak iletişim dilinin oluşturulması için sürekli Türk dili kurultaylarının düzenlenmesi yeniden canlandırılmalı ve bu kurultaylar her yıl bir Türk cumhuriyetinde yapılmalıdır. Kurultaylarda ortak iletişim dilinin oluşma şartları tüm incelikleri ile ele alınmalı, gelişmeler izlenmeli, sorunlar çözümlenmelidir. Bu kurultaylarda zaman içerisinde ortaya çıkabilecek durumlarla ilgili olarak ortak çözüm yolları yürürlüğe konulmalıdır.

Türk dilli halklar arasında ortak konuşma dili için yukarıda belirttiğimiz meselelerin hepsinin halledilmesi alfabeye bağlıdır. Bugün Türk Dünyasının dilde birliğinin temel anahtarı alfabadir. Alfabede birlik sağlanamazsa asla ortak konuşma (iletişim) dili ortaya çıkamaz. Yapılacak bu çalışmalarla ortak iletişim dilinin oluşturulması alfabe birliğinin ve söz varlığının etkisi ile sağlanacak ve ortak iletişim dili Türk yazı dilinin temelini oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

1. Anday M. C., Türk Abecesi, *Cumhuriyet gazetesi*, 1978
2. Şimşir B., Türk Yazı Devrimi, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, 1992, Ankara, 488 s.
3. Tezcan S., En Eski Türk Dili ve Yazını, Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, *Türk Tarih Kurumu*, 2001, Ankara, 600 s.
4. Banguoğlu T., Türkçenin Grameri, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, 2015, 628 s. Ankara
5. Baskakov N., Türk Dillerinin Tarihî-Tipoloji Sesbilimi, *Izdatelstvo Nauka*, Rusça. Moskova, 1960.
6. Buran A, Alkaya E., Çağdaş Türk Yazı Dilleri, *Akçağ Yayınları*, 9. Baskı, 2013, Ankara, 482 s.
7. Hacıyev T., Türkler için ortak konuşma dili, *Təhsil yayınları*, 2013, Bakı, 248 s.
8. Ercilasun A, B., İsmail Gaspralı'nın Fikirleri, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, *Akçağ Yayınları*, 1992, Ankara, 358 s.
9. Kara M., Türk Cumhuriyetleri Ortak Alfabesinin Neresinde?, <http://www.yalquzaq.com/p=15098> (i.t. 07.06.2017)
10. Karşılaştırılmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, *T.C. Kültür Bakanlığı* 1371, Kaynak eserleri/54, 1991, 1183. Ankara

E. İbrahimov. Türk Dünyasında Ortak Dil Sorunu.

Аннотация

Создание общего языка общения между народами турецкого языка является одной из самых больших проблем нашего времени. Чтобы установить политические, экономические и гражданские отношения на самом высоком уровне в глобализированном мире, тюркоязычным народам необходим общий язык общения. До настоящего времени турецкие тексты использовались турками гектюрк, уйгур, мани, брахми, арабский, греческий, иврит, кириллица, латинский алфавит. Возможно, в этом отношении новые республики могут быть склонны к практике изменения алфавита. Они также использовали три алфавита за столетие. Единственным литературным языком, который сегодня был принят в качестве языка орхонских памятников, был наш общий язык. Сегодня это соглашение позволяет нам использовать один из турецких в качестве общего языка общения. В настоящее время турецкий язык Республики Турции можно рассматривать в качестве общего языка для всего мира.

Ключевые слова: алфавит, тюркские народы, общность общения, турецкий дворянин, общетюркский язык, турецкий язык
(Ибрахимов Э. Проблема общего языка в тюркском мире)

Андатпа

Түркітілдес халықтар арасында ортақ қарым-қатынас тілін құру - бүгінгі күннің ең үлкен мәселелерінің бірі. Қазіргі жаһанданған әлемде жоғары деңгейде саяси, экономикалық және азаматтық қатынастарды орнату үшін түркітілдес халықтарға ортақ қарым-қатынас тілі қажет. Бүгінгі күнге дейін түркі мәтіндерінде түріктер көктүрік, ұйғыр, мани, брахми, арап, грек, еврей, кирилл, латын әліпбиін қолданғаны белгілі. Әліпбиін өзгертеміз деген мемлекеттер үшін бұл ескеретін жағдай. Алтай тауларынан Дунай өзеніне дейінгі үлкен географиялық аймақта өмір сүріп жатқан түркі халықтары үшін Орхон жазба ескерткіштерінің тілі ортақ сөйлеу тілі болды. Мақалада барлық түрік тілдес халықтар мүмкіндігінше тезірек ортақ латын әліпбиіне көшуі керектігін айтқан автор, түркі халықтары арасында ортақ сөйлеу тілі үшін әліпби мәселесіне қатысты ойларын ортаға салып, оны шешу жолдарын ұсынады.

Кілт сөздер: әліпби, түркі халықтары, қарым-қатынас қауымдастығы, түрік аксүйегі, жалпы түркі тілі, түрік тілі
(Ибрахимов Э. Түркі әлеміндегі ортақ тіл мәселесі)